MINTAQADA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA XORIJIY INVESTITSIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Muxammadjonov Rustambek Oybek o'g'li
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch
Davlat Universiteti
Mustaqil izlanuvchi (PhD) 1-kurs
"Davr Bank" XATB Urganch BXM kredit mutaxassisi
muxammadjonov7396@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23665457

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada mintaqalarda kambag'allik darajasini qisqartirishda xorijiy investitsiyalardan samarali foydalanishning nazariy-uslubiy asoslari, iqtisodiy mexanizmlari va ustuvor yo'nalishlari tadqiq etilgan. Xorijiy investitsiyalarning hududiy iqtisodiy rivojlanish, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, investitsiya muhitining jozibadorligini oshirish, xorijiy kapitalni iqtisodiyotning yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlariga yo'naltirish, investitsiya loyihalarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash va kambag'allikni qisqartirishga ta'sirini aniqlash bo'yicha ilmiy-uslubiy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijasida xorijiy investitsiyalarni hududlarning iqtisodiy salohiyati, mehnat resurslari va ijtimoiy ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirishga asoslangan tashkiliy-iqtisodiy mexanizm taklif etilgan.

Kalit so'zlar: kambag'allik, xorijiy investitsiyalar, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, mintaqaviy iqtisodiyot, bandlik, aholi daromadlari, investitsiya muhiti, iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish, investitsion samaradorlik.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi, xalqaro kapital harakatining faollashuvi va mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi sharoitida xorijiy investitsiyalar milliy hamda mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va aholi turmush darajasini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kambag'allikni qisqartirish masalasi bugungi kunda jahon hamjamiyatining ustuvor ijtimoiy-iqtisodiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlarida kambag'allikning barcha shakllariga barham berish birinchi global maqsad sifatida belgilangan. Mazkur maqsadga erishishda iqtisodiy o'sishning inklyuzivligini ta'minlash, munosib mehnat sharoitlarini yaratish, aholining iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish va investitsiya resurslaridan samarali foydalanish muhim o'rin tutadi. Xorijiy investitsiyalar mintaqaviy iqtisodiyotga qo'shimcha moliyaviy resurslarni olib kirish bilan bir qatorda, yangi

texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, xalqaro ishlab chiqarish standartlari va tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini ham yaratadi. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi oshishi, tadbirkorlik faoliyati kengayishi va yangi ish o‘rinlari tashkil etilishi mumkin. Biroq xorijiy investitsiyalarning kambag’allikni qisqartirishga ta’siri avtomatik tarzda yuzaga kelmaydi. Ushbu jarayon investitsiyalarning tarmoq tarkibi, hududiy joylashuvi, mahalliy mehnat bozoriga integratsiyalashuvi va yaratilgan iqtisodiy qiymatning aholi qatlamlari o‘rtasida taqsimlanishiga bog’liq.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda kambag’allikni qisqartirish, aholi bandligini ta’minlash, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va xorijiy investitsiyalarni jalb etishga qaratilgan iqtisodiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, hududlarning investitsiyaviy salohiyatini oshirish, sanoat zonalarini rivojlantirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish hamda eksportga yo‘naltirilgan ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim hududlarda investitsiyalarning notekis taqsimlanishi, infratuzilma imkoniyatlarining cheklanganligi, malakali mehnat resurslarining yetishmasligi va mahalliy korxonalar bilan xorijiy investorlar o‘rtasidagi kooperatsiya aloqalarining sustligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Mazkur holatlar xorijiy investitsiyalardan kambag’allikni qisqartirish maqsadida foydalanishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi mintaqalarda kambag’allikni qisqartirishda xorijiy investitsiyalardan samarali foydalanishning nazariy va uslubiy asoslarini tadqiq etish, mavjud iqtisodiy mexanizmlarni tizimlashtirish hamda investitsiyalarning bandlik va aholi daromadlariga ta’sirini kuchaytirish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari xorijiy investitsiyalar va kambag’allik o‘rtasidagi iqtisodiy bog’liqlikni aniqlash, investitsiyalarning mintaqaviy rivojlanishga ta’sir kanallarini o‘rganish, samaradorlikni baholash ko‘rsatkichlarini taklif etish hamda hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sish, bandlik va kambag’allikni qisqartirishga ta’siri iqtisodiyot nazariyasi hamda xalqaro iqtisodiy munosabatlar doirasida keng tadqiq etilgan. R. Solowning iqtisodiy o‘sish modelida kapital jamg’arilishi ishlab chiqarish hajmining o‘sishiga ta’sir etuvchi muhim omillardan biri sifatida qaraladi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, kapital resurslarining ko‘payishi mehnat unumdorligini oshirishga yordam beradi. Biroq uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o‘sish texnologik taraqqiyot bilan ham chambarchas bog’liqdir. Ushbu nazariy yondashuv xorijiy investitsiyalarning mintaqaviy iqtisodiyotdagi rolini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. P. Romerning endogen iqtisodiy o‘sish nazariyasida bilim, innovatsiya va texnologik taraqqiyot iqtisodiy rivojlanishning ichki manbalari sifatida baholanadi. Ushbu nazariya xorijiy investitsiyalarning nafaqat moliyaviy kapital, balki yangi texnologiyalar va bilimlarni uzatish vositasi ekanligini asoslash imkonini beradi. J. Dunning tomonidan ishlab chiqilgan eklektik paradigma xorijiy investitsiyalarning xalqaro joylashuv omillarini tushuntirishga qaratilgan. Olimning OLI modeli mulkchilik ustunliklari, joylashuv afzalliklari va ichkilashtirish imkoniyatlari orqali transmilliy kompaniyalarning investitsiya qarorlarini izohlaydi. Mazkur nazariya mintaqalarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda infratuzilma, mehnat resurslari, bozor imkoniyatlari va institutsional muhitning ahamiyatini ko‘rsatadi. E. Borensztein, J. De Gregorio

va J.-W. Lee tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarda to‘g’ridan-to‘g’ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri qabul qiluvchi mamlakatdagi inson kapitali darajasiga bog’liq ekanligi ta’kidlangan. Ushbu ilmiy xulosa mintaqalarda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bilan bir vaqtda aholining kasbiy malakasini oshirish zarurligini ko‘rsatadi. L. Alfaro tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri tarmoqlar kesimida farqlanishi aniqlangan. Xususan, investitsiyalarning ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tarmoqlariga yo‘naltirilishi ularning iqtisodiy samaradorligini belgilovchi omillardan biri sifatida ko‘riladi. Jahon banki tadqiqotlarida kambag’allikni qisqartirishda iqtisodiy o‘sish bilan bir qatorda, mehnat bozoridagi imkoniyatlar, ta’lim sifati, ijtimoiy himoya va iqtisodiy resurslardan foydalanish imkoniyatlari muhimligi qayd etiladi. Bu yondashuv xorijiy investitsiyalarni kambag’allikni qisqartirishning yagona vositasi emas, balki kompleks ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning tarkibiy qismi sifatida baholash zarurligini anglatadi.

UNCTADning World Investment Report hisobotlarida xalqaro investitsiya oqimlari, ularning tarkibiy o‘zgarishlari, barqaror rivojlanish va investitsiya siyosati bilan bog’liq masalalar yoritib boriladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy investitsiyalarning kambag’allikni qisqartirishdagi samaradorligi investitsiya hajmining o‘zi bilan emas, balki uning bandlik yaratish, mehnat unumdorligini oshirish, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish va daromadlarni ko‘paytirish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Shu sababli xorijiy investitsiyalarning mintaqaviy kambag’allikka ta’sirini baholashda iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional ko‘rsatkichlarni birgalikda hisobga oluvchi kompleks yondashuvni ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik yondashuv, ilmiy umumlashtirish va matematik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tizimli tahlil yordamida xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy o‘sish, bandlik va kambag’allik darajasi o‘rtasidagi o‘zaro bog’liqliklar o‘rganildi. Qiyosiy tahlil orqali xorijiy investitsiyalarning turli iqtisodiy tarmoqlarda shakllanadigan ijtimoiy-iqtisodiy natijalari taqqoslandi.

Investitsiyalarning kambag’allikni qisqartirishga ta’sirini baholash uchun quyidagi ekonometrik modeldan foydalanish taklif etiladi:

$$P_{it} = \beta_0 + \beta_1 FDI_{it} + \beta_2 EMP_{it} + \beta_3 INC_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

Bu yerda:

P_{it}— i-mintaqaning t-davrdagi kambag’allik darajasi;

FDI_{it}— aholi jon boshiga to‘g’ri keladigan xorijiy investitsiyalar hajmi;

EMP_{it}— bandlik darajasi;

INC_{it}— aholi real daromadlari ko‘rsatkichi;

EDU_{it}— inson kapitali yoki ta’lim darajasi ko‘rsatkichi;

$\beta_0, \dots, \beta_4$— baholanishi lozim bo‘lgan parametrlar;

μ_i— mintaqaga xos vaqt bo‘yicha o‘zgarmas omillar;

λ_t— barcha mintaqalarga umumiy davriy ta’sirlar;

ε_{it}— tasodifiy xatolik.

Nazariy jihatdan, boshqa sharoitlar o‘zgarmaganda, investitsiyalar bandlik va daromadlarning oshishiga xizmat qilsa, kambag’allik darajasining pasayishi kutiladi. Biroq

modeldagi koeffitsiyentlarning ishorasi va statistik ahamiyatliligi faqat real ma’lumotlar asosida baholangandan so‘ng aniqlanishi mumkin.

Mazkur maqola nazariy-uslubiy tadqiqot sifatida tayyorlangan. Unda haqiqiy hududiy statistik ma’lumotlar asosida regressiya baholashlari o‘tkazilmagan. Shu sababli taklif etilgan model empirik tekshiruv uchun metodologik asos sifatida qaraladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Xorijiy investitsiyalar mintaqaviy iqtisodiyotga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Bevosita ta’sir yangi ishlab chiqarish korxonalari va ish o‘rinlarining tashkil etilishi orqali namoyon bo‘lsa, bilvosita ta’sir mahalliy yetkazib beruvchilar faoliyatining kengayishi, texnologik bilimlarning tarqalishi va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining rivojlanishi orqali yuzaga keladi.

Investitsiyalar kambag’allikni qisqartirishga quyidagi iqtisodiy zanjir orqali ta’sir qilishi mumkin:

1-rasm. Xorijiy investitsiyalarning kambag’allikni qisqartirishga ta’sirining konseptual mexanizmi.

Ushbu mexanizmning samarali ishlashi uchun investitsiyalar natijasida yaratiladigan ish o‘rinlari mahalliy aholiga ochiq bo‘lishi, ish haqi munosib darajada shakllanishi va ishlab chiqarish jarayonlariga mahalliy korxonalar jalb etilishi zarur.

Mintaqalarda xorijiy investitsiyalardan foydalanishning ustuvor yo‘nalishlari. Hududlarning tabiiy-iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va mehnat resurslari turlicha bo‘lgani sababli investitsiya siyosati differensial yondashuv asosida tashkil etilishi lozim.

1-jadval. Xorijiy investitsiyalarni mintaqaviy iqtisodiyot tarmoqlariga yo‘naltirishning kutilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy natijalari

Investitsiya yo‘nalishi	Iqtisodiy samarasi	Kambag’allikni qisqartirish kanali
Qishloq xo‘jaligi	Hosildorlik va qayta ishlash hajmining oshishi	Qishloq aholisi daromadlarining ko‘payishi
To‘qimachilik sanoati	Mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlash	Yangi ish o‘rinlarining yaratilishi
Oziq-ovqat sanoati	Mahsulotga qo‘shilgan qiymatning oshishi	Fermerlar va ishchilar daromadlarining oshishi
Turizm	Xizmatlar eksportining kengayishi	Oilaviy tadbirkorlik va xizmatlar bandligi
Qurilish materiallari	Mahalliy ishlab chiqarishning rivojlanishi	Hududiy mehnat bozorining faollashuvi
Axborot texnologiyalari	Yuqori qo‘shilgan qiymatli xizmatlar	Malakali yoshlar bandligining oshishi
Logistika	Savdo va transport xarajatlarining kamayishi	Kichik biznes imkoniyatlarining kengayishi

Jadvaldan ko‘rinadiki, investitsiyalarning kambag’allikni qisqartirishga ta’siri tarmoqlar bo‘yicha farqlanadi. Mehnat talab qiluvchi tarmoqlarda bandlikka bevosita ta’sir nisbatan yuqori bo‘lishi mumkin, texnologik tarmoqlarda esa yuqori malakali ish o‘rinlari va mehnat unumdorligi o‘sishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois investitsiya portfelini shakllantirishda bandlik sig’imi, yaratiladigan qo‘shilgan qiymat, ekologik barqarorlik va mahalliy iqtisodiyot bilan kooperatsiya imkoniyatlari hisobga olinishi lozim.

Xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari. Investitsiya loyihalarining kambag’allikni qisqartirishdagi samaradorligini baholashda faqat jalb qilingan kapital hajmiga tayanish yetarli emas. Investitsiya natijasida yaratilgan ish o‘rinlari, aholi daromadlari va hududiy iqtisodiy faollikdagi o‘zgarishlarni ham hisobga olish zarur.

Birinchi ko‘rsatkich — investitsiyaning bandlik samaradorligi:

$$E_b = \frac{J}{I}$$

Bu yerda E_b — investitsiyaning bandlik samaradorligi, J — yaratilgan yangi ish o‘rinlari soni, I — investitsiya hajmi.

Mazkur ko‘rsatkich investitsiyaning har bir pul birligiga nechta yangi ish o‘rni to‘g’ri kelishini ifodalaydi.

Ikkinchi ko‘rsatkich — kambag’allik darajasining o‘zgarishi:

$$\Delta P = P_0 - P_1$$

Bu yerda P_0 — investitsiya loyihasi boshlanishidan oldingi kambag’allik darajasi, P_1 — loyihadan keyingi kambag’allik darajasi.

Ushbu farq kambag'allikning kuzatilgan kamayishini ifodalaydi, ammo o'zgarishning aynan xorijiy investitsiyalar hisobiga yuz berganini mustaqil ravishda isbotlamaydi. Buning uchun taqqoslash guruhi yoki boshqa sababiy tahlil usullari talab etiladi.

Uchinchi ko'rsatkich — investitsiyalarning daromad samaradorligi:

$$E_d = \frac{\Delta Y}{I}$$

Bu yerda ΔY — investitsiya bilan bog'liq holda yaratilgan qo'shimcha yillik daromad, I — investitsiya hajmi.

2-jadval. Xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholashning tavsiya etiladigan indikatorlari

Ko'rsatkich	O'lchov birligi	Baholash maqsadi
Jalb qilingan investitsiyalar	mln AQSH dollari	Kapital oqimini aniqlash
Yaratilgan ish o'rinlari	nafar	Bandlik samaradorligini baholash
Bir ish o'rniga investitsiya	AQSH dollari/ish o'rni	Kapital sig'imini aniqlash
O'rtacha real ish haqi	so'm	Daromad sifatini baholash
Kambag'allik darajasi	foiz	Ijtimoiy natijani kuzatish
Mahalliy yetkazib beruvchilar ulushi	foiz	Mahalliy kooperatsiyani baholash
Mehnat unumdorligi	so'm/ishchi	Iqtisodiy samaradorlikni aniqlash

Ushbu indikatorlar mintaqaviy investitsiya dasturlarining natijadorligini muntazam monitoring qilish imkonini beradi.

Investitsiya loyihasining kambag'allikka ta'sirini hisoblash bo'yicha amaliy misol. Xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholash mexanizmini tushuntirish uchun shartli investitsiya loyihasini ko'rib chiqamiz. Mintaqada xorijiy investor ishtirokida qiymati 12 million AQSH dollariga teng bo'lgan ishlab chiqarish korxonasi tashkil etilishi rejalashtirilgan. Loyiha natijasida 600 ta yangi ish o'rni yaratilishi nazarda tutilgan.

3-jadval. Investitsiya loyihasining shartli hisob-kitob ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Qiymat
Investitsiya hajmi	12 mln AQSH dollari
Yaratiladigan ish o'rinlari	600 ta
Bir ishchining oylik ish haqi	4,5 mln so'm
Yillik ish haqi fondi	32,4 mlrd so'm
Bir ish o'rniga investitsiya	20 ming AQSH dollari

Bir ish o'rniga to'g'ri keladigan investitsiya hajmi:

$$I_j = \frac{12\,000\,000}{600}$$

$$\boxed{I_j = 20\,000 \text{ AQSH dollari}}$$

Yillik ish haqi fondi:

$$W = J \times w \times 12$$

$$W = 600 \times 4\,500\,000 \times 12$$

$$\boxed{W = 32{,}4 \text{ mlrd so‘m}}$$

Demak, shartli loyiha to‘liq ishga tushib, rejalashtirilgan bandlik va ish haqi ko‘rsatkichlariga erishilgan taqdirda, yiliga 32,4 milliard so‘mlik yalpi ish haqi fondi shakllanishi mumkin. Biroq ushbu mablag’ning barchasi kambag’al oilalarga yo‘naltirilishini taxmin qilish noto‘g’ri bo‘ladi. Kambag’allikni qisqartirishga haqiqiy ta’sirni aniqlash uchun ishga qabul qilingan shaxslarning dastlabki daromadlari, oilaviy tarkibi, bandlikning barqarorligi va boshqa daromad manbalari ham o‘rganilishi lozim. Izoh: jadvaldagi barcha qiymatlar hisoblash usulini namoyish etish uchun olingan shartli ma’lumotlardir. Ular muayyan mintaqaning rasmiy statistik ko‘rsatkichlari emas.

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi mavjud muammolar. Mintaqalarda xorijiy investitsiyalardan samarali foydalanishga bir qator iqtisodiy va institutsional omillar ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, hududlarning infratuzilmaviy rivojlanish darajasi bir xil emas. Elektr energiyasi, transport, logistika, suv ta’minoti va raqamli infratuzilmadagi cheklovlar ayrim mintaqalarning investitsiyaviy jozibadorligini pasaytirishi mumkin. Ikkinchidan, mahalliy mehnat bozoridagi kasbiy malaka va investorlarning texnologik talablariga mos kadrlar o‘rtasida tafovut mavjud bo‘lishi mumkin. Bu esa yangi ishlab chiqarish korxonalarida mahalliy aholini ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini cheklaydi. Uchinchidan, kichik biznes subyektlari bilan yirik xorijiy investitsiya korxonalari o‘rtasidagi ishlab chiqarish kooperatsiyasi yetarli darajada rivojlanmagan hududlarda investitsiyalarning mahalliy iqtisodiyotga bilvosita ta’siri past bo‘lishi mumkin. To‘rtinchidan, investitsiya loyihalarini baholashda ko‘pincha moliyaviy ko‘rsatkichlarga ustuvor e’tibor qaratilib, kambag’allikni qisqartirish, ijtimoiy inklyuzivlik va munosib ish o‘rinlarini yaratish mezonlari yetarlicha inobatga olinmasligi mumkin. Beshinchidan, investitsiyalarning ekologik va ijtimoiy oqibatlarini baholash tizimi samarali ishlamagan sharoitda ayrim loyihalar aholi farovonligiga salbiy ta’sir ko‘rsatish xavfini yuzaga keltiradi.

Xorijiy investitsiyalardan samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish. Mintaqalarda kambag’allikni qisqartirishga yo‘naltirilgan investitsiya siyosatini takomillashtirish uchun kompleks tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni joriy etish taklif etiladi.

Mazkur mexanizm beshta o‘zaro bog’liq yo‘nalishni qamrab oladi.

Birinchi yo‘nalish — investitsiyalarni hududiy ehtiyojlar asosida maqsadli joylashtirish. Bunda kambag’allik darajasi, ishsizlik ko‘rsatkichlari, mehnat resurslari va ishlab chiqarish salohiyati hisobga olinishi lozim.

Ikkinchi yo‘nalish — xorijiy investorlar va mahalliy tadbirkorlar kooperatsiyasini rivojlantirish. Bu mahalliy yetkazib beruvchilar tarmog’ini kengaytirish va qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qiladi.

Uchinchi yo‘nalish — kasbiy ta’lim va investitsiya loyihalarini integratsiyalash. Investorlarning kadrlarga bo‘lgan ehtiyoji asosida qisqa muddatli o‘quv dasturlari va dual ta’lim mexanizmlarini tashkil etish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi yo‘nalish — investitsiya loyihalarining ijtimoiy samaradorligini baholash. Har bir yirik loyiha bo‘yicha yaratilgan ish o‘rinlari, ish haqi darajasi va kam ta’minlangan aholi qatlamlarining bandlikka jalb etilishi monitoring qilinishi zarur.

Beshinchi yo‘nalish — investitsiya siyosatining shaffofligini oshirish. Investorlar uchun ma’muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, raqamli xizmatlarni kengaytirish va investitsiya loyihalari bo‘yicha ochiq ma’lumotlarni shakllantirish muhim hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishlarning uyg’un amalga oshirilishi xorijiy investitsiyalarning mintaqaviy iqtisodiyotga ta’sirini kuchaytirishi hamda kambag’allikni qisqartirishga qaratilgan davlat dasturlari bilan o‘zaro bog’liqligini ta’minlashi mumkin.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, xorijiy investitsiyalar mintaqalarda kambag’allikni qisqartirishning muhim iqtisodiy vositalaridan biri hisoblanadi. Ularning samaradorligi investitsiya hajmidan tashqari, yaratiladigan ish o‘rinlarining sifati, mahalliy aholining bandlik imkoniyatlari, mehnat unumdorligi va iqtisodiy manfaatlarning hududiy taqsimlanishiga bog’liq. Mintaqalarda xorijiy investitsiyalardan samarali foydalanish uchun investitsiya loyihalarini hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari asosida tanlash, mehnat sig’imi yuqori bo‘lgan ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish, mahalliy tadbirkorlik bilan kooperatsiyani kuchaytirish va aholining kasbiy malakasini oshirish zarur. Shuningdek, xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholashda bandlik, real daromadlar va kambag’allik darajasidagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi kompleks indikatorlar tizimini joriy etish maqsadga muvofiq. Investitsiya loyihalarining haqiqiy ijtimoiy ta’sirini aniqlash esa ishonchli statistik ma’lumotlar va sababiy tahlil usullariga asoslanishi lozim. Umuman olganda, xorijiy investitsiyalarni mintaqalarning ishlab chiqarish salohiyati va aholining iqtisodiy ehtiyojlari bilan uyg’unlashtirish hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, barqaror bandlikni ta’minlash va kambag’allikni qisqartirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Romer P. M. Endogenous Technological Change // Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98, No. 5. – P. S71–S102.
2. Borensztein E., De Gregorio J., Lee J.-W. How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? // Journal of International Economics. – 1998. – Vol. 45, No. 1. – P. 115–135.
3. Alfaro L. Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter? – Harvard Business School, 2003.
4. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. – Geneva: United Nations, 2024.
5. World Bank. Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024: Pathways Out of the Polycrisis. – Washington, DC: World Bank, 2024.
6. OECD. FDI Qualities Policy Toolkit. – Paris: OECD Publishing, 2022.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni. O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g’risida.
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Rasmiy statistik ma’lumotlar. stat.uz
9. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Rasmiy axborot resurslari. gov.uz/miit
10. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: United Nations, 2015.